

Revidiranje makroekonomskih pokazatelja u EU-28 na primjeru bruto nacionalnog dohotka

The Revision of Macroeconomic Indicators in EU-28 on the Example of Gross National Income

JOSIPA PERKOV

viša predavačica, Odjel za ekonomiju
Sveučilište u Zadru
Splitska 1, 23000 Zadar
Hrvatska
jperkov@unizd.hr

IVONA MIKULANDRA VOLIĆ

viša predavačica, Odjel za ekonomiju
Sveučilište u Zadru
Splitska 1, 23000 Zadar
Hrvatska
imvolic@unizd.hr

MARIJANA LASTAVEC

studentica diplomskog studija Menadžmenta Odjela za ekonomiju
Sveučilište u Zadru
Splitska 1, 23000 Zadar
Hrvatska
marijana.lastavec@gmail.com

Pregledni rad

UDK: 330.101.541:330.55

Sažetak: Najveći dio prihoda proračuna Europske unije, oko 69 %, dolazi od uplata temeljenih na nacionalnom dohotku iskazanom pomoću bruto nacionalnog dohotka čime ovaj pokazatelj postaje jedan od najvažnijih makroekonomskih pokazatelja te je važno osigurati da se uz ostale važne ekonomske pokazatelje jednako mjeri u svim zemljama članicama. Velik izazov za nacionalne statističke institute je povezivanje međunarodnih i nacionalnih zahtjeva u isporuci podataka, a problem dalje komplicira činjenica da indikatori makrorazine namijenjeni provođenju politike Europske unije nužno ne pomažu donošenju odluka na nacionalnoj i lokalnoj razini. Da bi se ispunio zahtjev usporedivosti podataka, Republika Hrvatska mora primjenjivati iste metodologije istraživanja koje primjenjuje Europski statistički sustav te je službena statistika Republike Hrvatske i prije pristupanja Europskoj uniji morala započeti prijeko potrebno usklađivanje s metodologijama Europskog statističkog sustava, a s njima i danas procjenjuje usklađenost te im se sustavno prilagođava. U ovome radu se pregledom literature i dostupnih statističkih izvještaja dolazi do zaključka da je za uspješno financiranje, a time i funkcioniranje Europske unije važno daljnje i kontinuirano usklađivanje bruto nacionalnog dohotka u nacionalnim makroekonomskim statistikama zemalja članica i Europskom statističkom sustavu.

Ključne riječi: usklađivanje statističkih sustava, Europski statistički sustav, statistički sustav Republike Hrvatske, revidiranje, bruto nacionalni dohodak

Abstract: The largest part of the EU budget revenue, about 69%, comes from payments based on national income and expressed through the gross national income, making this indicator one of the most important macroeconomic indicators, and it is therefore important to ensure that it is equally measured together with other important economic indicators in all member countries. A major challenge for national statistical institutes is to link international and national requirements for data delivery, an issue additionally complicated by the fact that macro-level indicators aimed at implementing EU policies do not necessarily help decision making at national and local levels. In order to meet the requirements for the comparability of data, the Republic of Croatia must apply the same research methodology applied by the European Statistical System, while considering that the official Statistics of the Republic of Croatia even before the accession to the European Union had to initiate the necessary coordination and alignment with the European Statistical System methodologies and is still evaluating its conformity and adapting to the European system. Through the review of literature and available statistical reports this paper concludes that for the successful financing and thus the functioning of the European Union, it is important to further and continuously align the gross national income within the national macroeconomic statistics of the member states and the European Statistical System.

Key words: harmonization of statistical systems, European Statistical System, Statistical System of the Republic of Croatia, revision, gross national income

1 Uvod

Republika Hrvatska pristupila je Europskoj uniji u njezinu šestom proširenju 1. srpnja 2013. te time prihvatila njezino cjelokupno zakonodavstvo, odnosno skup odluka i normi koje obvezuje sve članice Europske unije. Skup zakona Europske unije naziva se Pravnom stečevinom Europske unije, a sastoji se od trideset pet poglavlja. Osamnaesto poglavlje (Statistika) obuhvaća metodologiju, klasifikaciju i procedure u skupljanju podataka iz raznih područja, kao što su statistička infrastruktura, makroekonomska statistika, statistika cijena, poslovna statistika, socijalna politika, poljoprivredna statistika itd. (Kesner-Škreb, 2007). Budući da je službena statistika svake države od velike važnosti, potrebno ju je temeljiti na relevantnim statističkim podacima koji moraju biti što vjerodostojniji kako bi se donijele što bolje odluke za daljnji razvoj nekoga sektora u gospodarstvu (Valdevit i Godinić, 2009). Glavni nositelj službene statistike Europske unije je Eurostat sa sjedištem u Luxembourgu koji prikuplja i objavljuje statističke podatke iz država članica, država izvan Europske unije te podatke međunarodnih organizacija. U Republici Hrvatskoj glavni nositelj, diseminator i koordinator sustava službene statistike i glavni predstavnik nacionalnoga statističkog sustava pred europskim i međunarodnim tijelima nadležnima za statistiku je Državni zavod za statistiku (DZS).

Andersen i dr. (2016) u svojem radu upućuju na problem usklađenosti o konceptu i sadržaju službene statistike: službena statistika nije definirana u zakonodavstvu Europske unije, a u Europskom statističkom sustavu (ESS) spominje se samo pojam statistike. Autori navode da bi se „u principu sva statistika ESS-a mogla specificirati kao „službena statistika, ali to je u praksi ostavljeno za definiranje na nacionalnoj razini“. Metsä-Pauri i Ahlqvist (2013, 2) navode da se “EU regulacija u području statistike povećala i da se politika Europske unije u znatnoj mjeri temelji na dokazima“ te da se ovakav pristup primjenjuje i pri kreiranju politike na nacionalnoj razini. Pozivajući se na Radermacher i dr. (2010) Metsä-Pauri i Ahlqvist (2013, 2) ističu da je „povećana upotreba pokazatelja u politici značila značajnu politizaciju statistike“ te da iz toga proizlazi da ni statistički podatci niti indikatori nisu neutralni i pozivajući se na Desrosières (2000, 179) tvrde da „imaju ključnu ulogu u izgradnji opće

društvene prihvaćenosti zajedničkih ciljeva unutar EU područja kao i s tim vezanih problema i rješenja koje zahtijevaju“.

Sverdrup (2005, 3) tvrdi da je „povjerenje u kvalitetu informacija i u institucije koje prikupljaju te informacije važno radi osiguranja povjerenja u vladu i demokraciju“ te da iz toga proizlazi da je „razvoj numeričkoga informacijskog sustava na europskoj razini središnji stup stvaranja učinkovite i legitime europske politike.“ Sverdrup nadalje (2005, 3) iznosi zanimljivu tezu da „ako je informacijski sustav u nastajanju u EU-u organiziran na način koji prkosi postojećim informacijskim sustavima, to također može biti percipirano kao indikator transformacije upravljanja Europskom unijom“. Ovo, uz ostale argumente, opravdava i činjenicama da su nacionalne statistike nadopunjene europskim statistikama te time i europeizirane; kao posljedica procesa postupne institucionalizacije europskoga informacijskog sustava izronio je Eurostat kao zasebno tijelo i ključni čimbenik, a budući da Europska unija nema zajednički jezik, brođane informacije stvaraju oblik komuniciranja, a neutralni jezik kvantifikacije može se pokazati posebno značajnim.

Coşea (2015, 17) navodi da je „statistika čin ekonomskog obrazovanja i kulture“ te na primjeru Rumunjske upućuje na to da se pomoću statistike koja osigurava precizne i striktno podatke stanovništvu pruža dokaz da u stvarnoj demokraciji europskog tipa građani mogu imati povjerenje u državnu politiku i projekte, u poštenu i iskrenu upotrebu proračunskih fondova kao i da se plaćanje poreza i uplaćeni doprinosi neće koristiti u svrhu političkih izbora već za istinske potrebe društva i ekonomije. Autorica iznosi tvrdnju da je rumunjski institut za statistiku postao važan element modernizacije i demokratizacije društva te da je u mogućnosti jačanja svojega doprinosa stvaranju učinkovitog partnerstva između građana i države.

Uz navedene, postoje i kritički pogledi na usklađivanje statističkih sustava. Sverdrup (2005, 6) navodi da se u literaturi javljaju dva različita gledanja na politički sustav: jedni sagledavaju statistiku kao neutralnu, apolitičnu i čisto tehničku aktivnost koja jednostavno zrcali društvo, dok ga drugi vide kao političko oruđe za realiziranje političkih ciljeva i ambicija te da pitanja što mjeriti, kada mjeriti, tko mjeri nisu samo puke tehničke odluke već su one i političke odluke koje mogu imati distribucijske posljedice. Metsä-Pauri i Ahlqvist (2013, 2) navode da je izazov nacionalnih statističkih instituta povezati međunarodne i nacionalne zahtjeve u isporuci podataka te da indikatori makrorazine koji su namijenjeni provođenju EU politike nužno ne pomažu donošenju odluka na nacionalnoj i lokalnoj razini. Heerschap i Willenborg (2006, 359) u osvrtu na nizozemski statistički sustav navode da Središnja agencija za statistiku¹ sve više producira podatke zbog pojačane potrebe za informacijama od Europske unije te ističu postojanje opasnosti da navedena agencija postane aneks Eurostata i da je za neka izvješća glavni razlog postojanja isključivo EU regulativa.

Cilj ovoga rada je analizirati pristupe harmonizaciji statističkih sustava u zemljama Europske unije kao i metodologije koje se pritom primjenjuju. Radom se želi u putiti na to da je pitanje harmonizacije statističkih sustava kao i samog procesa koji se pri tome provodi od iznimne važnosti za funkcioniranje Europske unije. Naglasak u ovome radu stavljen je na BND koji je postao jedan od najvažnijih makroekonomskih pokazatelja, jer upravo sredstva temeljena na BND-u najviše pridonose financiranju proračuna Europske unije.

Svrha rada je istražiti kako se provodi revidiranje BND-a u Republici Hrvatskoj i ostalim članicama Europske unije. Također se želi istražiti kako se statistička metodologija vezana uz procjenu ovoga makroekonomskog pokazatelja prilagođava i kako se procjenjuje njezina usklađenost s metodologijama ESS-a.

Autorice su za ovaj rad prikupile i proučile dostupne izvještaje „Opis metoda i izvora za obračun BND-a“ zemalja članica Europske unije te dostupnu znanstvenu literaturu vezanu uz harmonizaciju

¹ Znana kao Central Agency for Statistics ili Statistics Netherlands

statističkih metodologija i sustava u Europskoj uniji. Pri pisanju rada primijenjene su metoda kompilacije, sinteze kao i metoda indukcije.

Rad se sastoji od dvije cjeline. Prva cjelina donosi prikaz procesa usklađivanja statističkog sustava Hrvatske s ESS-om, a druga cjelina istražuje metodologiju određivanja vlastitih sredstava iz BND-a u Republici i ostalim članicama Europske unije.

2 Pregled literature

2.1 Statistički sustav nacionalnih i regionalnih računa

Budući da je Republika Hrvatska samostalna i priznata država od 1991. godine prvi službeni statistički sustav prihvaćen u Republici Hrvatskoj je Sustav nacionalnih računa 1993 (SNA 1993). SNA 1993 usvojila je Statistička komisija Ujedinjenih naroda 1993. godine kao međunarodni standard za kompilaciju statistike nacionalnih računa i za međunarodno izvještavanje usporedivih nacionalnih računovodstvenih podataka. Zajednički su ga objavili Ujedinjeni narodi, Komisija Europskih zajednica, Međunarodni monetarni fond, Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj i Svjetska banka. SNA 1993 sastoji se od integriranog skupa makroekonomskih računa, bilance i tablica temeljenih na međunarodno dogovorenim konceptima, definicijama, klasifikacijama i računovodstvenim pravilima. Zajedno, ovi principi pružaju sveobuhvatan računovodstveni okvir unutar kojega ekonomski podatci mogu biti sastavljeni i prikazani u formatu prilagođenom za ekonomske analize, donošenje odluka i kreiranje politika. Uz SNA 1993 veže se Europski sustav nacionalnih i regionalnih računa, skraćeno ESA 95. ESA 95 u skladu je sa sustavom nacionalnih računa Ujedinjenih naroda (SNA 1993) u smislu definicija, računovodstvenih pravila i klasifikacija. Europski sustav nacionalnih i regionalnih računa prikuplja usporedive, pravovremene i pouzdane informacije o strukturi i razvoju gospodarstva zemalja članica Europske unije i njezinih regija. Pružajući međunarodno kompatibilan računovodstveni okvir, ESA 95 omogućuje pregled ukupne ekonomije regije, zemlje ili skupine zemalja, njegovih sastavnih dijelova i odnos prema drugim ekonomijama.

Nakon gotovo dvadeset godina od uvođenja metodološkog okvira ESA 95 uvidjela se potreba za promjenom sustava. Značajne promjene koje su utjecale na ekonomiju, posebice veći značaj informacijskih i komunikacijskih tehnologija u proizvodnim procesima, sve veći značaj nematerijalne imovine, intelektualnog vlasništva te globalizacija ekonomskih sustava dovele su do razvoja i implementacije novog sustava nacionalnih i regionalnih računa ESA 2010. ESA 2010 u korelaciji je sa Sustavom nacionalnih računa (SNA 2008) koji je usvojila Statistička komisija Ujedinjenih naroda. Glavne metodološke promjene između ESA 2010 i ESA 95:

- rashodi za istraživanje i razvoj, te oružane sustave kao investicije i ilegalne ekonomije uključeni su u BDP
- vrijednost robe koja se uvozi/izvozi radi dorade isključuje se iz bruto robnog uvoza/izvoza
- detaljnija razrada mirovinskih shema, s transparentnim prikazom svih njihovih obveza
- znatno poboljšano mjerenje financijskih usluga u BDP-u
- poboljšano razvrstavanje statističkih jedinica u institucionalne Sektore („Sektorizacija“) i u ekonomske djelatnosti (Galac, 2014.).

Dybał (2015) je u svojem istraživanju utvrdio da uvođenje ESA 2010 metodologije pridonosi povećanju ekonomskog rasta (mjereno BDP-om) država članica Europske unije i to najčešće zbog promjene u pristupu nacionalnim računima za potrošnju za istraživanje i razvoj. U svojim procjenama utjecaja promjene metodologije utvrdio je da težinski prosjek za sve zemlje Europske unije iznosi 2,4 % (u procjenama nije bilo uključeno pet država članica, među njima i Hrvatska). Jedna od specifičnih

svrha sustava ESA je i da pomogne u kontroli europske monetarne politike, ponajprije nacionalnih agregata kao što su BDP, dug i deficit (Jorge i dr., 2014). Na primjeru podataka za 2013. godinu vidljivo je da je uvođenje ESA 2010 osim na BDP utjecalo i na reviziju razina deficita (pad deficita od 0,1 % BDP-a za EU28) i na reviziju razina duga (pad duga od 1,8 % BDP-a za EU 28) i to u oba slučaja uglavnom radi revizije BDP-a prema Eurostat (2014).

Rasprave o harmonizaciji (ili metodi ili proizvodu) i kvaliteti (sa stajališta statističara ili korisnika) europskih nacionalnih računa traju od 50-ih godina prošlog stoljeća. Svaka država bila je obvezna isporučiti odgovarajući output bez obzira na to što su se korišteni, često nepotpuni, nekonzistentni i kontradiktorni, izvori podataka razlikovali od države do države. Prema Desrosières (2000), cilj harmonizacije proizvoda bio je definirati objekte mjerenja koji bi bili neovisni o konvencijama mjerenja i usporedivi na nacionalnim razinama. Queiroz i Vacarasu (2013) tvrde da je upravo harmonizacija glavnih agregata nacionalnih računa (AGGR95) prepoznata kroz NAMA pilot projekt iz 2012. godine kao najmanje standardizirana proizvodna jedinica unutar sustava nacionalnih računa radi vrlo kompleksnih statističkih procesa koji pokrivaju širok spektar koncepata: od korištenja podataka s različitim baznim indeksima i sezonalnim prilagodbama do razvrstavanja podataka i procjena.

Desrosières (2000, 186) donosi zanimljivu usporedbu. Autor izjednačava tri moguća stanja nacionalnih statistika koristeći tri stupnja konvertibilnosti nacionalnih valuta: neusklađene s nekonvertibilnim valutama, usklađene što se tiče proizvoda s konvertibilnim i usklađene što se tiče metoda s jedinstvenom valutom. Prema Hoffmeyer-Zlotnik (2008, 7-8), različiti programi međunarodnog prikupljanja podataka razlikuju se u tehnikama harmonizacije, ali se i u velikom dijelu metodološki poklapaju u harmonizaciji outputa (npr. EU-Survey on Income and Living Conditions (EU-SILC)) i harmonizaciji inputa (npr. European Community Household Panel (ECHP)). Pristupi u procedurama harmonizacije mogu biti *ex-post*² (na čijim se temeljima najčešće provodi harmonizacija outputa) i *ex-ante*³ (na čijim se temeljima najčešće provodi harmonizacija inputa). Ako je procedura mjerenja validna i u nacionalnom i u međunarodnom konceptu, tada se taj pristup naziva *ex-ante* output harmonizacija.

2.1 Usklađivanje statističkog sustava Republike Hrvatske s Europskim statističkim sustavom

Pojam harmonizacije u statističkom smislu predstavlja kreiranje željenog stupnja usporedivosti između statistika različitih zemalja u vremenu i prostoru. Povijesno gledano, problemi harmonizacije i standardizacije statističkih podataka u akademskom svijetu postoje od osnivanja International Statistical Instituta 1885. godine te je i danas ta problematika dio njihovih glavnih aktivnosti. Danas se još uvijek, kako ističu Eltinge i dr. (2013), primjenom „total survey design“ pristupa nastoji kreirati konceptualni okvir za razvoj, implementaciju i evaluaciju metodoloških okvira za uzorkovanje, instrumente, područje rada, procjene i zaključivanje s ciljem pružanja snažnije i sustavnije osnove za integraciju metodologije unutar proizvodnih statističkih sustava i bolje upravljanje istraživanjima.

Posljednjih dvadesetak godina outputi službene statistike postaju sve kompleksniji čime jača potreba za unaprjeđenjem standardizacije kako bi se smanjila kompleksnost i redundantnost statističkih proizvodnih sustava vodeći pri tome računa o troškovima, rizicima i kvaliteti podataka. „Službene statistike danas više nisu samo niz brojeva: one pružaju dokaze prilikom donošenja i procjenjivanja političkih odluka, pomažu donošenju operativnih odluka i u javnom i u privatnom sektoru te služe kao podloge za debate unutar različitih zajednica... službene statistike imaju ključnu ulogu pri upravljanju na nacionalnoj (na primjer: nadziranje ekonomskih performansi), europskoj (na primjer strategija

² Varijabla koja predstavlja pojedini indikator treba biti dogovorno definirana na međunarodnoj razini, odabir prikladnih istraživačkih metoda prepušten je samim istraživačima na nacionalnoj razini, a istraživanje se provodi mjernim instrumentom prilagođenom specifičnostima pojedine države.

³ Počinje se od međunarodno dogovoreni standarda za definicije, koncepte, agregacije i klasifikacije, a nastavlja s harmoniziranim istraživačkim metodama kako bi se implementirali ti standardi.

Europa 2020) i svjetskoj razini (na primjer: klimatske promjene, edukacija za sve, 2030 agenda za održivi razvoj) ali i informiranja javnosti“ (Eurostat, 2016).

Da bi države članice Europske unije ispunile uvjet usporedivosti statističkih podataka morale su prihvatiti zajednički način prikupljanja i obrade podataka, odnosno metodologiju ESS-a. ESS središnji je statistički sustav Europske unije za prikupljanje i obradu statističkih podataka. ESS se sastoji od Eurostata (statistički ured Europske unije), statističkih ureda svih zemalja članica (različite institucije nacionalnih statistika) i drugih institucija koje sudjeluju u kreiranju europske statistike. Za potrebe službene statistike Europske unije, razvijen je hijerarhijski sustav za identifikaciju i klasifikaciju prostornih jedinica NUTS-a⁴. NUTS služi kao referenca za prikupljanje, razvoj, usklađivanje i promicanje regionalne statistike unutar Europske unije. Svaka europska zemlja dobiva abecedni kod, te je podijeljena na statističke jedinice strukturirane na tri razine. Prva razina NUTS 1 odgovara statističkoj jedinici od 3 do 7 milijuna stanovnika, druga razina NUTS 2 od 800 tisuća do 3 milijuna stanovnika, te treća razina NUTS 3 od 150 tisuća do 800 tisuća stanovnika (Eurostat). U Republici Hrvatskoj prostorna jedinica za statistiku prve razine je Republika Hrvatska kao administrativna jedinica. Prostorne jedinice za statistiku druge razine sastoje se od dvije neadministrativne jedinice nastale razvrstavanjem županija kao administrativnih jedinica niže razine. Od 2007. do rujna 2012. godine Republika Hrvatska bila je podijeljena na tri statističke regije NUTS 2 razine, a 2012. provedeno je spajanje regija Sjeverozapadna Hrvatska i Središnja i Istočna (Panonska) Hrvatska u regiju Kontinentalna Hrvatska, dok je regija Jadranska Hrvatska ostala nepromijenjena. Prostorne jedinice za statistiku treće razine sastoje se od dvadeset jedne administrativne jedinice (dvadeset županija i Grad Zagreb) (Narodne novine, br. 103/03, 75/09. i 52/12..

Da bi se ispunio zahtjev usporedivosti podataka, Republika Hrvatska mora primjenjivati iste metodologije istraživanja koje primjenjuje ESS. Zakonom o službenoj statistici uređeno je da nositelji službene statistike u izvršavanju međunarodnih obveza moraju ostvariti usporedivost s ostalim europskim zemljama, poštovati i primjenjivati međunarodne standarde, te aktivno sudjelovati u razvoju službene statistike na međunarodnoj razini (Narodne novine, br. 103/03, 75/09, 59/12. i 12/13 – pročišćeni tekst). Službena statistika Republika Hrvatska već je prije pristupanja Europskoj uniji morala započeti nužno usklađivanje s metodologijama ESS-a.

Statistička metodologija u Republici Hrvatskoj sustavno se prilagođava i procjenjuje usklađenost s metodologijama ESS-a. To je vidljivo, primjerice iz Procjeni neslužbenoga gospodarstva sustavom nacionalnih računa iz 2002. godine. DZS u najvećem je dijelu prilagodio svoja istraživanja metodologijama ESA-e, ali još uvijek mora raditi na njihovu daljnjem usavršavanju (Madžarević-Šujster i Mikulić, 2002). Na temelju Zakona o službenoj statistici, Hrvatski sabor donio je 2005. godine Strategiju razvitka službene statistike Republike Hrvatske. Tada je planirano uvođenje izračuna tromjesečnog bruto domaćega proizvoda prema proizvodnomu i potrošnomu pristupu u tekućim i stalnim cijenama po načelu iste djelatnosti, umjesto po institucionalnomu načelu, kako se do tada radilo. Uz tromjesečni, izračunavanje godišnjeg BDP-a vršilo bi se prema proizvodnom, potrošnom i dohodovnom pristupu, u tekućim i stalnim cijenama, po načelu istih djelatnosti uz praćenje tekućih računa i računa akumulacije. Jedan je od važnijih ciljeva u tom razdoblju bio izračunavanje BDP-a na regionalnoj razini. Strateški ciljevi razvitka makroekonomskih statistika uključivali su i izračun tablica ponude i uporabe te simetrične Input/output tablice za Republiku Hrvatsku u tekućim i stalnim cijenama. U navedenoj Strategiji⁵ stoji da će „radi poboljšanja uvida u dinamiku promjena na strani potrošnje, a usklađeno s uobičajenom praksom zemalja Europske unije, uspostaviti će se praćenje indeksa potrošačkih cijena kao nacionalni i kao harmonizirani model“.

Dvije godine od ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju donesena je Stručna ocjena Hrvatskoga statističkog sustava od stručnog ocjenjivačkog tima. Rezultat toga je Izvješće o stručnoj ocjeni (Usklađenosti s kodeksom prakse europske statistike i koordinacijska uloga DZS) u kojem navode

⁴ Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku

⁵ Hrvatski sabor, Strategija razvitka službene statistike Republike Hrvatske 2004. – 2012. veljača 2005., 11.

mного nepravilnosti. Jedan od problema koji se spominje je da DZS nije dao mnogo toga vezanog za standarde ili smjernice drugim nositeljima službene statistike kako bi pomogao drugim nositeljima službene statistike u primjeni Kodeksa prakse europske statistike (KoP), niti DZS prati razinu njihove usklađenosti s KoP-om (Rockmann i dr., 2015). Stručni ocjenjivački tim preporučio je, radi unaprjeđenja koordinacije unutar sustava službene statistike, sljedeće: „DZS treba pripremiti nacionalne smjernice, u skladu sa standardima EU-a, za razvijanje, proizvodnju i diseminaciju službene statistike te uspostaviti sustav za praćenje razine usklađenosti s tim smjernicama“ (Rockmann i dr., 2015, 16).

Zbog dinamičnosti Europskoga statističkog sustava i nedostatka sustava za praćenje usklađenosti Hrvatskoga statističkog sustava s njim, teško je stvoriti potpunu sliku o tome koliko je Hrvatski statistički sustav stvarno usklađen s ESS-om te, kao što DZS navodi u Strategiji razvitka Službene statistike Republike Hrvatske 2013. – 2022., potrebno je nastaviti aktivnosti na procesu daljnje harmonizacije Nacionalnih računa Republike Hrvatske s ciljem potpune usklađenosti sa standardima i transmissijskim programom Europske unije.

3 Određivanje vlastitih sredstava iz bruto nacionalnog dohotka u Republici Hrvatskoj i ostalim članicama Europske unije

Prema DZS-u, BND je jednak zbroju BDP-a i salda primarnih dohodaka s inozemstvom. BDP se može mjeriti na tri načina: (1) u tržišnim cijenama iskazuje vrijednost finalnih dobara i usluga koje proizvode rezidentne jedinice, prema proizvodnoj metodi jednak je bruto vrijednosti proizvodnje u bazičnim cijenama umanjenoj za međufaznu potrošnju u kupovnim cijenama, uvećanoj za poreze na proizvode i umanjenoj za subvencije na proizvode, (2) prema dohodovnoj metodi jednak je zbroju sredstava zaposlenih, neto izdacima na proizvodnju (porezi na proizvodnju minus subvencije na proizvodnju), bruto poslovnog viška i mješovitog dohotka, a (3) po rashodnoj metodi jednak je ukupnoj domaćoj potrošnji i razlici između izvoza i uvoza s inozemstvom.

Vlastita sredstva na temelju BND-a najviše pridonose financiranju proračuna Europske unije. Ovi prihodi prikupljaju se na način da svaka država članica mora unijeti sredstva u proračun Europske unije u veličini određenog postotka svojega BND-a. Sustav vlastitih sredstava osigurava EU financiranje vlastite politike te je do sada bio uspješan u osiguravanju dovoljne količine sredstava jer EU proračun ne može biti u deficitu. Usprkos navedenom, sustav se često kritizira zbog svoje kompleksnosti i nejasnoće koje pogotovo proizlaze iz brojnih iznimki i takozvanog korektivnog mehanizma. U kojoj mjeri je BND važan za sustav vlastitih sredstava vidi se iz činjenice da su analitičari i dionici sustava razmatrali dva suprotstavljena modela sustava vlastitih sredstava i velik broj prijelaznih opcija. Prema prvom modelu, cjelokupan EU proračun bi se financirao putem izvora iz BND-a, dok bi se prema drugom modelu, kreirala potpuno nova vlastita sredstva i izbacio ili reformirao postojeća sredstva. Prvi model pojednostavio bi sustav, a drugi bi povećao financijsku autonomiju EU (D'Alonso, 2014b, 1).

Lastavec (2016, 62) istražujući usklađenost makroekonomske statistike Republike Hrvatske s ESS-om dolazi do zaključka da je uvidom u statistička istraživanja iz područja određivanja vlastitih sredstava iz BND-a i poreza na dodanu vrijednost (PDV) vidljivo da: „Državni zavod za statistiku i Ministarstvo financija nije u potpunosti uskladilo istraživanja s aktualnom metodologijom Europskoga statističkog sustava što rezultira problemom manjka sredstava Republike Hrvatske iz BND-a koji je namijenjen proračunu Europske unije, te neispravno funkcioniranje sustava obračuna, prikupljanja i raspoređivanja vlastitih sredstava Europske unije u Republiku Hrvatsku.“ U skladu s novim pravilima Europska unija može povećati vlastita sredstva za plaćanja do granice od 1,23 % ukupnog BND-a svih država članica u razdoblju od 2014. do 2020. godine. Ukupan iznos odobrenih sredstava za preuzete

obveze ne smije premašiti 1,29 % BND-a EU (Peša, 2016, 6). Svrha modula⁶ je osigurati analizu usporedivosti, pouzdanosti i obuhvatnosti BND-a zemalja članica radi određivanja vlastitih sredstava Europske unije i dostavu opisa izvora i metoda primijenjenih pri kompilaciji bruto nacionalnog dohotka i bruto nacionalnog proizvoda, čiji se podaci redovito šalju u Eurostat (DZSa, 32, 2013).

Određivanje vlastitih sredstava iz BND-a koje u Republici Hrvatskoj radi DZS, ima za cilj izračunati ponderiranu stopu PDV-a godine n-1 na temelju osnovica PDV-a iz n-3. Prema DZS-u (2016, 132), „Svrha je osigurati analizu usporedivosti, pouzdanosti i obuhvatnosti BND-a zemalja članica radi određivanja vlastitih sredstava EU-a prema Uredbi Vijeća br. 1287/2003.“ Iz navedene Uredbe vijeća br. 1287/2003 o usklađivanju BND-a po tržišnim cijenama iz 2003. godine vidljivo je da se kompletna metodologija toga zasniva na Sustavu nacionalnih računa ESA 95 prema čemu je vrijednost sredstava iz BND-a za financiranje proračuna Europske unije bila manja. Trenutačna važeća odluka Vijeća o sustavu vlastitih sredstava je iz 2014. godine i temelji se na metodologiji sustava nacionalnih računa ESA 2010. O razlozima neusklađenosti ne može se donijeti utemeljen zaključak zbog nedostatka relevantne literature koja to može potkrijepiti. Glavni problem koji proizlazi iz neusklađenosti je manjak sredstava Republike Hrvatske iz BND-a koji je namijenjen proračunu Europske unije.

3.1 Doprinosi u proračun Europske unije na temelju bruto nacionalnog dohotka

Na činjenicu o važnosti prihoda temeljenih na BND-u za proračun Europske unije upućuje i Vukić (2015, 120) koji navodi da su osnovni prihodi na početku razvoja proračuna Europske unije bili carine i poljoprivredne pristojbe, a da su sada doprinosi dodatnog financiranja (određeni postotak od prikupljenog PDV-a i određeni postotak od BND-a zemalja članica) „temelj proračuna i čine dvije trećine sredstava proračuna Europske unije“. Odgovor na pitanje zašto se doprinosi temelje na BND-u, a ne na BDP-u donose Browne i dr. (2016, 14) koji kažu da je to stoga što BND uključuje povrate na investicije u inozemstvu i oduzima povrate na domaće investicije nerezidenata. Prema navedenim autorima, niti BDP ni BND nisu idealna mjera za osnovicu za plaćanja te ne postoji jak razlog za preferiranje jedne naspram druge jer je mala razlika u izračunima doprinosa i ako bi se za osnovicu odabrao BDP, doprinos koji bi zemlje trebale uplaćivati u prosjeku bi se neznatno smanjio. Izuzetak su jedino Irska i Luksemburg čiji je BDP znatno veći od BND-a.

Uspostava nove i harmonizirane statistike kritična je za financiranje aktivnosti koje provodi Europska unija, a budući da se uplate u zajednički proračun temelje na agregiranim mjerama BND-a, važno je osigurati da se navedeni ekonomski parametri jednako mjere u zemljama članicama (Sverdrup, 2005, 9-10). Proračun Europske unije je redistributivan, bogatije zemlje članice više uplaćuju nego što primaju sredstava dok siromašnije zemlje članice primaju više nego što uplaćuju sredstava u proračun (Keep, 2017, 14). U apsolutnom iznosu, u 2015. godini Njemačka je imala najveći neto doprinos, a slijedile su je Velika Britanija i Francuska. Po glavi stanovnika Nizozemska je imala najveću neto uplatu, ispred Danske i Velike Britanije. Siromašnije zemlje u pravilu su neto primatelji te je četrnaest zemalja s najnižim BND-om po glavi stanovnika redom neto primatelj iz EU proračuna. Belgija i Luksemburg su također relativno veliki neto primatelji sredstava iz EU proračuna, ali zato što su u njima smještena sjedišta europskih institucija te velik dio sredstava ide za financiranje europske administracije (Keep, 2017, 15).

Pitanje uplata u proračun Europske unije bilo je važna tema uz referendum o izlasku Velike Britanije iz Europske unije. Browne i dr. (2016, 1) u izvještaju koji je IFS⁷ izdao u travnju 2016. godine navode da je to prvi od nekoliko prije nadolazećeg referenduma, a koji će se baviti pitanjima javnih financija i proračuna. Za navedeni izvještaj kažu da u njemu daju pregled proračunskog procesa Europske unije, opisuju različite izvore prihoda i stavke potrošnje te vrednuju procese koji leže u pozadini i uspoređuju

⁶ DZS provodi desetke statističkih istraživanja na području makroekonomske statistike. Da bi olakšali praćenje, došlo je do podjele makroekonomske statistike na module. Određivanje vlastitih sredstava je modul u kojem se može vidjeti sustav obračuna, prikupljanja i raspoređivanja vlastitih sredstava Europske unije u Republiku Hrvatsku.

⁷ Institute for Fiscal Studies

doprinosu i primitke dvadeset osam zemalja članica i njihovo ukupno neto stanje. Autori kažu da se nadaju da će „iznošenjem ovih činjenica zajedno i objašnjavajući ih na jasan i koncizan način“ njihov „vodič pomoći demistificiranju EU proračuna i načina na koji djeluje“, ali i ističu da će se vidjeti da je „djelovanje nekih važnih dijelova proračuna manje od transparentnog“. Núñez Ferer i Rinaldi (2016, 2) ističu ironičnu činjenicu da je prva revizija vezana uz alokaciju sredstava iz EU proračuna izvršena tjedan dana nakon Brexita⁸ išla u korist Velike Britanije, a da je tehnička prilagodba Europske komisije za alokaciju proračuna u 2017. godini, alokacija pretvorena u porast sredstava iz EU fondova za Veliku Britaniju.

3.1 Korekcije bruto domaćeg dohotka

Baldassarini i dr. (2015) navode da usprkos pozitivnim postignućima u istraživanju standarda kvalitete statistika i činjenici da su odgovarajući procesi dio dobro ustanovljene prakse statističkog sustava pojedine zemlje, europske institucije pokazuju zabrinutost što se tiče potrebe osiguravanja kvalitete procjene BND-a koje vrše nacionalni statistički sustavi. Revizija ili izmjena već objavljenih podataka za neko razdoblje uobičajen je dio nacionalnog računovodstva. Revizije se provode zbog više razloga, kao što su revizije izvorne statistike, razvoja novih modela i implementacija novih ili drugih izvora ili pogrešaka u izračunu (ESTAT, 2003). Svjetska banka⁹ navodi da preciznost procjena nacionalnih računa i njihova usporedivost među zemljama ovisi o pravovremenoj reviziji podataka BDP/BND-a i njihovih komponenti. Učestalost revizija razlikuje se od zemlje od zemlje te se revizije obavljaju na mjesečnoj bazi, tromjesečno, godišnje ili čak i rjeđe. Revizije su najčešće malog obujma i provode se zbog dodatnih informacija prikupljenih tijekom godine, ali u nekim slučajevima zahtijevaju se obimnije revizije zbog novih metodologija i promjena u odnosu na baznu godinu.

Uredba o BND-u (EZ, EURATOM, 2003) propisuje da „države članice dostavljaju Komisiji (Eurostatu) u okviru nacionalnih računovodstvenih postupaka do 22. rujna svake godine podatke o ukupnom BND-u i njegovim sastavnim dijelovima” te da kada dostavljaju navedene podatke države članice Komisiji (Eurostatu) šalju izvješće o kakvoći podataka o BND-u koje „daje potrebne podatke koji pokazuju kako se došlo do tog agregata, a posebno opisati bilo kakve značajne promjene u primijenjenim postupcima i osnovnim statističkim podacima, te objasniti revizije ranijih procjena BND-a“. Zemlje članice Europske unije objavljuju publikaciju naziva „Opis metoda i izvora za obračun BND-a (GNI Inventory)“ koja pruža detaljna objašnjenja o izvorima i metodama koji se koriste za procjenu BND-a te predstavlja osnovu da bi Eurostat mogao procijeniti kvalitetu i iscrpnost podataka vezanih uz BND kao i njihovu usklađenost s ESA 2010. Prema objašnjenjima Eurostata, od zemalja članica zahtijeva se da napišu vlastiti „Opis metoda i izvora za obračun BND-a“¹⁰ u skladu s dogovorenom strukturom koju je odobrio Odbor za BND (GNI Committee) radi osiguranja da je njihov sadržaj u potpunosti usporediv. Budući da se osnove statistike za sastavljanje izvještaja o BDP-u i BND-u ne mijenjaju značajnije svake godine nego samo kod važnijih revizija pri dužem vremenskom intervalu, nije nužno pisati ovaj izvještaj svake godine. Osnovno je pravilo da zemlje ažuriraju navedena izvješća unutar godine dana od revizije značajnijih referentnih točaka ili ako ne postoji politika revizije referentnih točaka, barem jedanput u pet godina.

Najvažnije revizije BND-a u zemljama članicama Europske unije dogodile su se zbog prijelaza sa sustava ESA 1995 na ESA 2010, a promjene su uzrokovane zbog korištenja novih podataka i poboljšane metodologije. U Nizozemskoj¹¹ se tako navodi da su za podatke iz rujna 2015. godine relevantne dvije revizije: rutinska revizija koja je potaknuta postupnim povećanjem dostupnosti izvora

⁸ Brexit je izraz koji se koristi za politički proces i medijsku kampanju koja je povezana s izlaskom Velike Britanije iz Europske unije.

⁹Dostupno na: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/680284-why-do-countries-revise-their-national-accounts> (pristupljeno 4. studenoga 2016.)

¹⁰Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Monitoring_GNI_for_own_resource_purposes (pristupljeno 4. studenoga 2016.)

¹¹ Quality Report GNI Questionnaire 2016, 5 October 2016 (revised version). Dostupno na: <file:///C:/Users/user/Downloads/quality-report-gni-questionnaire-2016-def-v3.pdf> (pristupljeno 18. studenoga 2016.)

godišnjih podataka koji se koriste u ažuriranju procjena poluzavršnih (y-1) i završnih izvještaja (y-2) te dodatna revizija zbog poboljšanja u izvorima i metodama koje leže u osnovi transakcija dohotka od vlasništva.

D'Alonso (2014a) navodi da se doprinosi temeljeni na BND-u (kao i PDV-u) u Europskoj uniji svakog listopada ažuriraju na osnovi revidirane statističke osnovice. Praćena rebalansom proračuna, ova revizija ne rezultira dodatnim sredstvima za EU proračun, već u redistribuciji obveza među zemljama članicama. Odgovarajuće prilagodbe moraju biti propisane i obveze izvršene na početku prosinca. D'Alonso (2014a) nadalje ističe da je 2014. godine napravljena jedna od značajnih korekcija BND i PDV resursa u iznosu od 420 milijuna € u odnosu na 360 milijuna € u 2013. godini (najveća korekcija iznosila je 3,8 milijardi € u 2007. godini). Od dvadeset osam država članica Europske unije samo Portugal nije imao korekcije za 2014. godinu, dok je za 64,3 % država članica korekcija rezultirala smanjivanjem inicijalnih procjena ukupnog doprinosa EU proračunu. Prema izračunu autorica ovog rada temeljenih na podacima iz D'Alonso (2014a, 9), medijalno smanjivanje bilo je za 4,75 % i pri tome minimalno za Češku (-1,5 %) i maksimalno za Luksemburg (-29,3 %), Hrvatsku (-14,3 %) i Dansku (-12,3 %). Za devet država članica korekcija je rezultirala medijalnim povećanjem od 5 %, od čega minimalno za Irsku (0,4 %), a maksimalno za Cipar (24,9 %), Maltu (16,9 %) i Veliku Britaniju (14,6 %).

ESS i dalje se kontinuirano suočava s izazovima koje donosi revizija BND-a ponajprije u svjetlu daljnjeg proširenja Unije kao i skorog izlaska Velike Britanije. Kako će izlazak Velike Britanije utjecati na proračun Europske unije istraživali su Núñez Ferer i Rinaldi (2016, 3) te su došli do zaključka da to neće biti katastrofalan događaj bez obzira na činjenicu da je Velika Britanija jedno od najvećih gospodarstava Europske unije i neto uplatitelj u proračun Europske unije. Po jednom od scenarija koji predviđaju je da će se doprinos koji je uplaćivala Velika Britanija redistribuirati na preostale zemlje članice, a najveći porast doprinosa odnosio bi se na Njemačku (9 %), a slijedila bi je Francuska s povećanjem od 7 %. I za većinu ostalih zemlja predviđaju povećanje doprinosa proračunu Europske unije uz izuzetak Grčke, Bugarske, Latvije i Nizozemske. No pitanje je kako bi građani, ponajprije Njemačke i Francuske reagirali na ovo povećanje.

4 Zaključak

Usklađivanje nacionalnih statističkih sustava s ESS-om važno je pitanje za funkcioniranje Europske unije. ESS je složen sustav koji se suočava s brojnim izazovima primjene statistike kao alata za procjenu makroekonomskih pokazatelja, ali i odabira odgovarajućega znanstvenog pristupa na kojem će temeljiti usklađivanja nacionalnih statističkih sustava. Pitanje nužnosti osiguranja kontrole i provođenja učinkovitog nadzora nacionalnih statističkih sustava vidljivo je kod procjene BND-a koje vrše nacionalni statistički sustavi jer je utvrđeno da su korišteni podatci često bili nepotpuni, nekonzistentni i kontradiktorni te da su se korišteni izvori razlikovali od države do države. Republika Hrvatska treba nastaviti s procesom sustavnog prilagođavanja statističkih metodologija te kontinuirano procjenjivati usklađenost s metodologijama ESS-a što se ponajprije odnosi na pitanje sredstava Republike Hrvatske iz BND-a koji je namijenjen proračunu Europske unije i ispraviti nedostatke funkcioniranja sustava obračuna, prikupljanja i raspoređivanja vlastitih sredstava Europske unije.

Kontinuirano revidiranje BND-a, jednog od najvažnijih makroekonomskih pokazatelja u statistici Europske unije važno je pitanje i u svjetlu budućega planiranog proširenja Europske unije čime će ESS postati još složeniji, ali i u svjetlu neizbježnih promjena zbog predstojećeg izlaska Velike Britanije iz Europske unije. Primjer revidiranja BND-a u Europskoj uniji pokazuje da su odabir makroekonomskih pokazatelja, način njihove procjene, revizija nacionalnih statističkih sustava kao i pitanje komunikacije s javnošću od ESS-a važna pitanja koja zaslužuju pozornost istraživača, i to ne isključivo iz područja statistike već i drugih znanosti poput ekonomije i sociologije.

Literatura

- Andersen, N., Ari Tyrkkö, A., Rognerud, L. M. (2016). The 2014/2015 European Peer Reviews – facilitating for statistical cooperation in the Nordic countries, European Conference on Quality in Official Statistics, Madrid, 31 May-3 June 2016.
- Baldassarini, A., Battellini, F., Di Veroli, N. (2015). Towards a system of supervisory and control for national accounts, SIS 2015 Statistical Conference, Statistics and demography: The legacy of Corrado Gini, Treviso, September 9-11, 2015.
- Browne J., Johnson, P., Phillips, D. (2016) The budget of the European Union: a guide; IFS Briefing Note BN181.
- Coşea, M. (2015). Statistics: an element of economic culture, National Institute of Statistics (NIS), Annual Report 2015.
- D'Alonso, A. (2014a). Briefing: Annual revision of national contributions to the EU budget, European Parliamentary Research Service.
- D'Alonso, A. (2014b). How the EU budget is financed; The “own resources” system and debate on its reform, European Parliamentary Research Service.
- Desrosières, A. (2000). Measurement and its uses: Harmonization and quality in social statistics. *International statistical review*, 68 (2), 173-187.
- Dybał, M. (2015). Implementation of European System of Regional and National Accounts ESA 2010. *Economic and Environmental Studies*, 15 (1), 95-105.
- DZS (2013). Program statističkih aktivnosti Republike Hrvatske 2013. – 2017. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv/about_us/Legals/Program%20statistickih%20aktivnosti%202013-2017.pdf (pristupljeno 4. studenoga 2016.)
- DZS (2015). Godišnji provedbeni plan statističkih aktivnosti Republike Hrvatske 2015. godine, Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv/about_us/Legals/provedbeni%20plan%20statistickih%20aktivnosti%202015.pdf (pristupljeno 4. studenoga 2016.)
- Eltinge, J. L., Biemer, P. P., Holmberg, A. (2013). A potential framework for integration of architecture and methodology to improve statistical production systems, *Journal of Official Statistics*, 29 (1), 125-145.
- ESTAT (2003). Finland: Gross National Income Inventory (ESA 95), Statistics Finland/National Accounts, Dostupno na: https://www.stat.fi/til/vtp/vtp_2004-12-15_men_498_en.pdf (pristupljeno 2. prosinca 2016.)
- Eurostat (2014). Press Release 158/2014: Revision to government deficit and debt of EU Member States for 2010-2013, A special note prepared due to the introduction of ESA 2010.
- Eurostat (2016). International statistical cooperation-Introduction. Dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Statistical_cooperation_-_introduction (pristupljeno 18. studenoga 2016.)

EZ, EURATOM (2003). Uredba Vijeća o usklađivanju bruto nacionalnog dohotka po tržišnim cijenama po tržišnim cijenama (Uredba o BND-u). Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32003R1287> (pristupljeno 4. studenoga 2016.)

Galac, T. (2014). Uvođenje standarda ESA 2010 i statistika HNB-a, Hrvatska narodna banka.

Heerschap, N., Willenborg, L. (2006). Towards an Integrated Statistical System at Statistics Netherlands, *International Statistical Review / Revue Internationale de Statistique*, 74 (3), 357-378.

Hoffmeyer-Zlotnik, J. H. (2008). Harmonisation of demographic and socio-economic variables in cross-national survey research. *Bulletin of Sociological Methodology/Bulletin de Méthodologie Sociologique*, 98 (1), 5-24.

Hrvatski sabor, Strategija razvitka službene statistike Republike hrvatske 2004. – 2012., Veljača 2005., 11.

Jorge, S. M., de Jesus, M. A. J., Laureano, R. M. (2014). Exploring determinant factors of differences between governmental accounting and national accounts budgetary balances in EU member states, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 10 (SI), 34-54.

Keep, M. (2017). A guide to the EU budget By Matthew, House of Commons, Briefing Paper Number 06455, 30 January.

Kesner-Škreb, M. (2007). Što s porezima u Hrvatskoj? Porezno opterećenje, oporezivanje dohotka, dobiti i imovine, Zagreb, Institut za javne financije.

Lastavec, M. (2016). Usklađenost makroekonomske statistike Republike Hrvatske s Europskim statističkim sustavom, Završni rad, Zadar, Odjel za ekonomiju, Sveučilište u Zadru.

Madžarević-Šujster, S., Mikulić, D. (2002). Procjena neslužbenoga gospodarstva sustavom nacionalnih računa, *Financijska teorija i praksa*, 26 (1) 31-56.

Metsä-Pauri, M., Kirsti Ahlqvist, K. (2013). Statistical storytelling and quality in the age of open data, Nordisk statistikermøte, Bergen 14.–17. august 2013.

Núñez Ferrer, J., Rinaldi, D. (2016). The Impact of Brexit on the EU Budget: A non-catastrophic event. CEPS Policy Brief, 347, September 2016. [Policy Paper]

Peša, A. (2016). Uloga proračuna europske unije u smanjivanju regionalnih nejednakosti, doktorska disertacija, Zagreb. Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Queiroz, A., Vacarasu, M. (2013). Streamlining Statistical Production Processes in Eurostat, Working paper, Meeting on the Management of Statistical Information Systems (MSIS 2013), Paris, France, and Bangkok, Thailand, 23-25 April 2013.

Rockmann, U., Pourbaix, I., Redmond, A. (2015). Izvješće o stručnoj ocjeni usklađenosti s kodeksom prakse Europske statistike i koordinacijska uloga Državnog zavoda za statistiku: Republika Hrvatska, srpanj 2015.

Sverdrup, U. (2005). Administering information: Eurostat and statistical integration. *Multilevel Union Administration. The Transformation of Executive Politics in Europe*, 103-123.

Valdevit, M., Godinić, LJ. (2009). Harmoniziranje službene statistike Republike Hrvatske s eurostatom, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 7 (2).

Vukić, S. (2015). Proračunski sustav Europske unije: Politika razvoja i perspektive financiranja, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Brčko*, 9 (9), 113-121.

Zakon o službenoj statistici, Narodne novine, br. 103/03, 75/09, 52/12 i 12/13.